

10. Makgrat A. Nebezpečna ideya khrystyianstva. Protestant-s'ka revolutsiya: istoriya vid shistnadsyatoho do dvadysyat' pershoho stolittya / Alister Makgrat. – Per. z anh. Oleksiya Panycha. – K.: Dukh i Litera, 2017. – 656 s.

11. Pidhotovka do khreshchennya. Posibnyk / Upor. i red. S. V. Sannikov. – Odesa, 2006. – 380 s.

12. Robek S. Azuza–stryt: myssyya y probuzhdenye / Sesyl Robek. – Aleksandryya: Ezdra, 2011. – 464 s.

13. Soloviy R. Kontekst vynyknennya p"yatydesyatnystv // Bohoslovskye razmyshleniya. – 2003. – №2. – S.147–163.

Mokienko M., candidate of historical sciences, senior researcher at the Center for Religion Studies of the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), mokienko9@gmail.com

Peculiarities of Pentecostal Spirituality and the doctrine of baptism with the Holy Spirit

The article analyzes the main features of the spirituality of the Pentecostal people and reflects these peculiarities in theology. The relationship between sacramental baptism and mystical baptism of the Holy Spirit is considered. Characteristic features of «life in the Spirit» are revealed, a comparison with the concept of «life in Christ» is made. Proved that Pentecostalism offers a special entry in the living world where cultivated subjective intense mystical experience, focuses on verbal communication direct, contested and symbolic importance of theoretical knowledge of God, approved by spontaneous worship of God, emphasizes the need for distancing individual and social life of the community, the experience of God's prophecy is appreciated, while preserving the central significance of the Scriptures. These features are actually expressing identity in features of worship, especially in collective prayer, laying on of hands, healing prayers, «dance», and so on. The shifting attention to the action of the Holy Spirit allows Pentecostal people to move from spirituality in the center of which the Church is in the spiritual life that develops around God as the Trinity.

Keywords: Pentecostal movement, identity, modern theology, mission, ecclesiology, spirituality.

* * *

УДК 291.7

Несправа М. В.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Україна, Дніпро), n.nesprava@gmail.com

Українське ісламознавство в контексті проблеми дослідження радикального джихадізму

Метою даного дослідження є отримання даних щодо результатів вивчення українськими ісламознавцями проблеми радикального джихадізму. Для досягнення цієї мети використовувалися такі методи як аналіз та герменевтика. В ході дослідження було встановлено, що в українському ісламознавстві зараз наявні п'ять основних напрямків дослідження: сутісний, історичний, суспільствознавчий, економіко-релігійнознавчий та безпековий. В Україні проблема радикального джихадізму розглядається саме в рамках безпекового напрямку дослідження. Як було показано, безпековий напрямок в українському ісламознавстві поки що слабо представлений. На цю тематику написано небагато досліджень. Серед авторів, що займаються цією проблематикою, необхідно назвати таких дослідників, як М. Ю. Азаров, С. Ю. Зінко, М. І. Кірюшко, С. А. Кузьмін, О. Лікаренко, В. Остроухов, В. Петрик тощо. Втілення в Україні у життя масштабних наукових дослідницьких проєктів з вивчення безпеки, які несе радикальний джихадізм, ще попереду.

Ключові слова: Іслам, релігієзнавство, ісламознавство, джихадізм, Україна.

Аналіз радикального джихадізму є однією з провідних наукових проблем у світовому релігієзнавстві. Це пов'язано з тією загрозою, яку становить це явище для миру та міжнародної безпеки. Визначити внесок, який робить вітчизняне ісламознавство в дослідження цієї проблеми є важливим передусім для того, щоб

побачити можливі перспективи розвитку релігієзнавства в Україні.

Серед авторів, які досліджують стан українського ісламознавства передусім потрібно назвати таких дослідників, як М. І. Кірюшко [4], Ю. М. Кочубей [9], Д. В. Брильов [1]. Утім зазначимо, що дані автори намагаються представити загальну картину розвитку в Україні релігієзнавчих досліджень в царині вивчення проблематики ісламу. В цьому загальному ракурсі часткові питання, зокрема питання розвитку досліджень радикального джихадізму, не отримали глибокого освітлення.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб отримати дані щодо результатів вивчення українськими ісламознавцями проблеми радикального джихадізму. Для досягнення цієї мети нами використовувалися такі методи як аналіз та герменевтика.

Пристаючи до викладу основного матеріалу нашого дослідження передусім зазначимо, що українське ісламознавство знаходиться ще на початковому етапі свого становлення.

Звісно, вивчення ісламської проблематики на українських землях має давні корені. В якості прикладів можна назвати вільний переклад полемічного трактату «Алкоран Магомета, знищений Кохелетом» ректора Києво-Могилянської колегії Іоаннікія Галятовського (кінець XVII ст.), напрацювання щодо тематики мусульманства в дослідженнях Д. Яворницького, М. Грушевського, А. Кримського. Однак, в радянські часи тема ісламу не привертала особливої уваги вітчизняних дослідників.

Серед перших авторів незалежної України, які зайнялися ісламознавчою проблематикою, варто зазначити таких дослідників, як Ю. Петраш, А. Тойлієва, Я. Полотнюк, В. Рибалкін, В. Лубський, Т. Приходько, Ю. В. Гамощка, М. І. Кірюшко, Я. Полотнюк, М. Кірюшко, О. Бойцова, В. Ганкевич, А. Меметов тощо. На основі робіт цих та інших українських авторів були закладені основи вітчизняного ісламознавства. Воно має добрі перспективи, однак, поки що знаходиться на початку свого розвитку. Так, у 2002 році М. І. Кірюшко писав: «Нині є передчасним говорити про існування українського ісламознавства як такого у сукупності всіх його складників. Коректніше констатувати початок формування українського ісламознавства, про визначення окремих напрямів дослідження ісламу й соціального побутування мусульман українськими науковцями різних спеціальностей» [4, с. 5]. У 2015 році Д. В. Брильов, аналізуючи стан дослідження в Україні ісламської проблематики констатує: «У наш час ісламознавство як наукова дисципліна переживає період свого становлення» [1, с. 136].

При цьому зазначимо, що держава та науковці України добре розуміють важливість вивчення проблематики ісламознавства. Наприклад, згідно з Наказом №1066/609 від 26.11.2009 р. Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України «Про затвердження Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки», в переліку найважливіших напрямів соціальних і гуманітарних наук серед інших названо й ісламознавство [1, с. 143].

Серед наявних в Україні напрямків дослідження ісламознавчої проблематики можна виділити п'ять головних складових.

По-перше, це напрямок, в рамках якого автори вивчають змістовний аспект мусульманської релігії. Співробітники відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України багато зробили в цьому аспекті. Зокрема, вони підготували цілком присвячені ісламознавчій проблематиці два спецвипуски журналу «Українське релігієзнавство» («Буття ісламу в Україні та світі: історія і сучасність»; «Іслам і євроінтеграція: проблеми та перспективи»); серед провідних фахівців потрібно назвати передусім А. Арістову.

По-друге, це напрямок, що розглядає ісламознавчу проблематику в історичному ракурсі. В цьому напрямку працює, наприклад, В. О. Таран [12], яка досліджує історичні передумови появи ісламу на українських землях, простежує розвиток мусульманства в Україні з давнини до сьогодення, аналізуючи різні його прояви.

По-третє, це дослідження, які аналізують місце ісламу в рамках сьогодення українського суспільства. Це суспільствознавчий напрямок ісламознавства. Зокрема, питання аналізу християнсько-мусульманських відносин в Україні вивчає О. С. Кисельов, який в своїх працях осмислює теоретико-методологічні проблеми дослідження даного питання [6]. О. Гнесь вивчає образи, в яких подають ісламську проблематику українські засоби масової інформації [2]. Чимало українських дослідників аналізують як складаються відносини між мусульманськими та іншими релігійними групами в різних регіонах України. Наприклад, І. А. Козловський розглядає ісламську проблематику в контексті етно-релігійних відносин у Донецькій області [7].

По-четверте, це напрямок, який піднімає ісламознавчу проблематику в ракурсі економічних відносин. Наприклад, О. А. Чугаєв, А. В. Чередниченко вивчають фінансові інструменти ісламського банкінгу [13]; В. І. Коміренко та О. В. Гончаров досліджують особливості економічного співробітництва між Україною та мусульманськими країнами [8].

Тема дослідження питань, які пов'язані з радикальним джихадізмом теж має своїх дослідників в рамках українського ісламознавства. Розглянемо докладно дослідження, які проведені в цих рамках.

Наприклад, В. Остроухов, О. Лікарченко та В. Петрик в 2007 році надрукували спільну статтю, в якій встановили шість ознак, які відокремлюють ісламістський екстремізм від помірної ісламу [11].

За концепцією цих авторів, першою з даних ознак є прагнення до зміни громадянського суспільства ісламським соціумом, який ґрунтується на шариаті. Другою ознакою є неприпустимість відокремлення релігії від держави. Третьою є заперечення єдності глобальної цивілізації поряд з протиставленням ісламської зони решті світу. Четвертою є нетерпимість до міжнародного права, яку демонструють ісламістські екстремісти. П'ята ознака – це спирання на заходи дестабілізації задля просування до влади. Шоста ознака – це готовність екстремістів до співпраці з будь-якими деструктивними силами задля досягнення своєї мети [11, с. 134].

В. Остроухов, О. Лікарченко та В. Петрик приділяють багато уваги аналізу вченню Мухаммада ібн Абд

аль-Ваххаба, його фанатизму та непримиренності щодо представників інших поглядів на іслам та віру. На переконання українських авторів, аль-Ваххаба призвели до хибних висновків спрощене, буквалістське тлумачення релігійних настанов та тенденційності у сприйнятті ісламського вчення.

На думку дослідників В. Остроухова, О. Лікарченка та В. Петрика, ісламістський екстремізм – це агресивне месіанство конфесійно-політичного штибу, спрямоване на злам громадянських суспільств мусульманського і суміжного з ним простору, на зовнішню експансію у формі панісламізму, на загострення колізій на межі зіткнення релігій, насамперед ісламу і християнства [11, с. 135].

Далі, у 2008 році вийшла наукова стаття «Проблеми інтеграції мусульманських спільнот у Європі: досвід для України», в якій С. Ю. Зінько встановив, що в Європі досі не сформований загальноєвропейський підхід стосовно протидії радикальному ісламу [3]. Зусилля європейців з реагування на цю загрозу С. Ю. Зінько систематизував за трьома основними групами: по-перше, це спроби з інтеграції мусульманських спільнот у європейське суспільство; по-друге, це намагання протидії вербуванню членів радикальних угруповань та, по-третє, це заходи з притягнення ісламістських терористів до кримінальної відповідальності.

С. Ю. Зінько констатує, що американська модель «плавильного котла» не працює в випадку мусульманського населення Європи. Також дослідник показав, що міграційні процеси мусульманського населення в Європу неможливо повністю пояснити відомими моделями «м'якого» та «оберненого» колоніалізму [3, с. 230]. Нагадаємо, «м'яким» колоніалізмом називають повернення мешканців на місце історичної присутності, а «оберненим» колоніалізмом – переїзд мігрантів на територію країн-колонізаторів. Дослідник виділив три хвилі новітньої мусульманської міграції в Європу. Перша тривала з 1950 р. по 1973 р. Ця хвиля стимулювалася дефіцитом робочої сили в Європі та була виключно чоловічою. З другої половини 1970-х років почалася друга хвиля, пов'язана з воз'єднанням сімей мігрантів першої хвилі за програмою «Об'єднання сімей». Третя хвиля є хвилею біженців, що триває з 1980-х років внаслідок збройних конфліктів в країнах Близького Сходу [3, с. 231].

У 2010 році М. І. Кірюшко надрукував статтю «Політичний іслам – маркер кризового суспільства», в якій аналізує безпекові питання, що пов'язані з діяльністю в Україні організації «Хізб ат-Тахрір» [5]. В результаті проведеного аналізу М. І. Кірюшко встановив, що парадигму «Хізб ат-Тахрір» від початку склали дві такі ідеї: 1) сучасне суспільство є язичницьким, перебуває у стані джахілії і «тому його необхідно просвітити світлом Ісламу»; 2) існують насправді лише дві партії: партія Бога (складається з лідерів політичного ісламу та їх послідовників) та «партії Сатани» (всі їхні опоненти), причому перша партія покликана піклуватися про ведення духовної і реальної Священної війни аж до запровадження правління Божого повсюди [5]. Автор констатує, що «Хізб ат-Тахрір» становить небезпеку для України, адже належить до радикального напрямку політичного ісламу.

У 2012 році С. А. Кузьмін та М. Ю. Азаров надрукували статтю «Сучасний стан терористичної загрози в Україні», де крім іншого підняли питання небезпеки від діяльності радикальних ісламістських організацій в Україні [10]. Вони вказують на деструктивний характер спроб поширення в Україні ідеології радикального ісламу, що проводяться такими міжнародними ісламськими об'єднаннями як «Брати мусульмани», а також носіями «ваххабітських ідей».

Отже, на підставі вищезазначеного ми дійшли наступних висновків. Українське ісламознавство знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Серед його основних напрямків можна назвати такі п'ять. По-перше, це теоретичний напрямок, що спрямований на вивчення сутнісних аспектів вчення мусульманської релігії. По-друге, це історичний напрямок, простежує розвиток мусульманства в Україні. По-третє, це суспільствознавчий напрямок, представники якого вивчають місце ісламу в українському суспільстві. По-четверте, це економіко-релігієзнавчий напрямок, представники якого вивчають вплив ісламу на економічні відносини. По-п'яте, це безпековий напрямок. Дослідники, які вивчають іслам в рамках цього напрямку концентрують дослідницьку увагу на тих загрозах, які несуть радикальні ісламістські організації. В рамках саме цього напрямку вивчається проблематика радикального джихадізму.

Як ми встановили, безпековий напрямок в українському ісламознавстві поки що слабо представлений. На цю тематику написано небагато досліджень. Втілення в Україні у життя масштабних наукових дослідницьких проєктів з вивчення небезпек, які несе радикальний джихадізм, ще попереду.

Список використаних джерел

1. Брильов Д. В. Інституціоналізація ісламознавства в Україні в період незалежності (1991–2014 рр.) / Д. В. Брильов // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2015. – №1–2. – С.136–147.
2. Гнес' О. Стереотипізація ісламу і формування ісламофобії в Україні засобами масової інформації / О. Гнес' // Українське релігієзнавство. – 2010. – Спецвипуск 1. – С.15–20.
3. Зін'ко С. Ю. Проблеми інтеграції мусульманських спільнот у Європі: досвід для України / С. Ю. Зін'ко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №4. – С.229–240.
4. Кирюшко М. І. Історіографія сучасного українського ісламознавства і становлення мусульманської спільноти в незалежній Україні / М. І. Кирюшко // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – №1. – С.12–15.
5. Кирюшко М. Політичний іслам – маркер кризового суспільства / М. Кирюшко // Українське релігієзнавство. – 2010. – Спецвипуск 1. – С.10–15.
6. Кисельов О. С. Вивчення мусульмансько-християнських відносин в Україні: завдання, методи та проблеми / О. С. Кисельов // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – №1. – С.119–122.
7. Козловський І. А. Своєрідність розвитку ісламського фактору в умовах Донецького регіону / І. А. Козловський // Українське релігієзнавство. – 2004. – С.178–182.
8. Коміренко В. І. Особливості економічного співробітництва між Україною та Саудівською Аравією / В. І. Коміренко, О. В. Гончаров // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – №1. – С.34–38.
9. Кочубей Ю. М. Ісламознавство в Україні / Ю. М. Кочубей // Східний світ. – 2015. – №2. – С.152–152.
10. Кузьмін С. А. Сучасний стан терористичної загрози в Україні / С. А. Кузьмін, М. Ю. Азаров // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – №2. – С.43–48.
11. Остроухов В. Ісламістський релігійний екстремізм та ваххабізм / В. Остроухов, О. Лікаренко, В. Петрик // Політичний менеджмент. – 2007. – №6. – С.133–142.

12. Таран В. О. Сучасна Україна та ісламський фактор / В. О. Таран // Культурологічний вісник. – 2014. – №32. – С.94–101.

13. Чугаєв О. А. Ісламський банкінг та його фінансові інструменти в контексті концепції потенційної моделі фінансової системи / О. А. Чугаєв, А. В. Чередниченко // Економічний часопис–XXI. – 2011. – №3–4. – С.13–16.

References

1. Bryl'ov D. V. Instucionalizacija islamoznavstva v Ukraї'ni v period nezalezhnosti (1991–2014 rr.) / D. V. Bryl'ov // Mul'tyversum. Filosof's'kyj al'manah. – 2015. – №1–2. – S.136–147.
2. Gnes' O. Stereotypizacija islamu i formuvannja islamofobii' v Ukraї'ni zasobamy masovoї' informacii' / O. Gnes' // Ukraї'ns'ke religijeznavstvo. – 2010. – Specvypusk 1. – S.15–20.
3. Zin'ko S. Ju. Problemy integracii' musul'mans'kyh spil'not u Jevropi: dosvid dlja Ukraї'ny / S. Ju. Zin'ko // Strategichni priorytety. – 2008. – №4. – S.229–240.
4. Kyrjushko M. I. Istoriografija suchasnogo ukraї'ns'kogo islamoznavstva i stanovlennja musul'mans'koi' spil'noty v nezalezhnij Ukraї'ni / M. I. Kyrjushko // Kul'tura narodov Pricernomor'ja. – 2002. – №1. – S.12–15.
5. Kyrjushko M. Politychnyj islam – marker kryzovogo suspil'stva / M. Kyrjushko // Ukraї'ns'ke religijeznavstvo. – 2010. – Specvypusk 1. – S.10–15.
6. Kysel'ov O. S. Vyvchennja musul'mans'ko–hrystyjans'kyh vidnosyn v Ukraї'ni: zavdannja, metody ta problemy / O. S. Kysel'ov // Nauka. Religija. Suspil'stvo. – 2009. – №1. – S.119–122.
7. Kozlovs'kyj I. A. Svojeridnist' rozvytku islams'kogo faktoru v umovah Donec'kogo regionu / I. A. Kozlovs'kyj // Ukraї'ns'ke religijeznavstvo. – 2004. – S.178–182.
8. Komirenko V. I. Osoblyvosti ekonomichnogo spivrobotnytva mizh Ukraї'noju ta Saudivs'koju Aravijeju / V. I. Komirenko, O. V. Goncharov // Suchasni pytannja ekonomiky i prava. – 2011. – №1. – S.34–38.
9. Kochubej Ju. M. Islamoznavstvo v Ukraї'ni / Ju. M. Kochubej // Shidnyj svit. – 2015. – №2. – S.152–152.
10. Kuz'min S. A. Suchasnyj stan terorystychnoi' zagrozy v Ukraї'ni / S. A. Kuz'min, M. Ju. Azarov // Borot'ba z organizovanoju zlochynnistju i korupcijeju (teorija i praktyka). – 2012. – №2. – S.43–48.
11. Ostrouhov V. Islamists'kyj religijnyj ekstremizm ta vahhabizm / V. Ostrouhov, O. Likarenko, V. Petryk // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №6. – S.133–142.
12. Taran V. O. Suchasna Ukraї'na ta islams'kyj faktor / V. O. Taran // Kul'turologichnyj visnyk. – 2014. – №32. – S.94–101.
13. Chugajev O. A. Islams'kyj banking ta joho finansovi instrumenty v konteksti koncepcii' potencijnoi' modeli finansovoї' systemy / O. A. Chugajev, A. V. Cherednychenko // Ekonomichnyj chasopys–XXI. – 2011. – №3–4. – S.13–16.

Nesprava M. V., PhD in Philosophy, associate professor, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Ukraine, Dnipro), n.nesprava@gmail.com

Islamic studies in Ukraine in the context of the radical Jihadism problem

Obtaining data on the results of the study of Ukrainian scholars on radical Jihadism is the purpose of this study. To achieve this goal, the study uses analysis and hermeneutics as its research methods. The research found that in the Ukrainian Islamic studies, there are now five main areas of research: theoretical, historical, social, economical and the area of security provision. In Ukraine, the problem of radical Jihadism is considered within the framework of the security research direction. The study showed that the security trend in Ukrainian Islamic studies is still poorly presented. A few studies have been written on this topic. Among the authors dealing with this problem, it is necessary to name such researchers as M. Azarov, S. Zin'ko, M. Kyrjushko, S. Kuzmin, O. Licarenko, V. Ostroukhov, and V. Petryk. In particular, V. Ostroukhov, O. Likarenko, and V. Petrik identified six signs that separate Islamist extremism from moderate Islam. S. Zin'ko argued that Europe has not yet developed a pan-European approach to counteracting radical Islam. The implementation of large-scale scientific research projects on the study of the dangers of radical Jihadism is still ahead in Ukraine.

Keywords: Islam, Religious Studies, Islamic Studies, Jihadism, Ukraine.

* * *